

Jaume Canet Adrover

**PREGÓ DE
SETMANA SANTA**

Felanitx, 2009

A la companyia de
Sant Agustí, amb gran
agraïment i admiració
Moltes gràcies per el
gran honor que m'ha
confiat
3-4-9
Jaume Canet Adrover

pronuncià aquest Pregó
de Setmana Santa,
en el Convent de Sant Agustí
de Felanitx,
el divendres de Passió,
dia 3 d'abril de 2009

A la memòria de Joan Rosselló Vaquer, Firella, aquell bon home que em va intentar explicar tantes vegades —i sense adonar-se'n— el significat de les paraules estimació, pau, tolerància i paciència. És per a ell la meva més alta admiració.

Senyores i senyors, felanitxers, confreres, estimats tots, bon vespre.

Tot arriba. Un hivern llarg ha donat pas a dies també més llargs. Som a Pasqua, que, a mitjan lloc entre Nadal i l'estiu, fa viure a molta gent moments especials.

La veritat és que no record gaire bé com va succeir, però sí que sé que un destacat confrere, un bon dia, ja llunyà, em va fer la insinuació d'escriure aquest pregó, sense pensar-hi gaire, i —perque no dir-ho— emocionat per la comanda, rup i tup, vaig dir que sí. Amagat dins el refugi que dona la distància, de tot d'una no em vaig adonar de la responsabilitat que comportava aquest encàrrec.

No he fet res mai per tenir tal honor i veient els pregoners que m'han precedit, puc dir, sens dubte, que m'han deixat el llistó ben alt. Simplement som metge, traumatòleg per a més senyes, i em dedic -cada dia-, a intentar alleugerir el mal que te ò ve a la gent. Entendran que es una feina diferent a la d'opinar i donar el parer desde una tribuna tan ben qualificada com aquesta. Es totalment distint.

Ens trobem a divendres de Passió. És setmana de Passió i són dies de reflexió per a una gran part del món occidental. Dies que ens recorden el dolor, el mal i el sofriment. Voldria parlar un momentet de dolor i, una mica de

medicina i religió. Xerraré del mal, tan freqüent, tan habitual... tan humà.

El mal, o dolor, tant si es considerat com a símptoma o com a malaltia, ha de tenir, forçat, una consideració eterna. Pareix que existeix des de sempre, i que a més a més és inevitable. No es pot ni preveure ni lluitar contra la seva presència, fins i tot és difícil de definir amb precisió. No és mal de fer creure i pensar que el tenim amb nosaltres de quan va començar la vida i en particular de quan aparegué l'home a la terra. Recordem que, segons les doctrines cristianes, després de la creació d'Eva, que es va formar d'una costella d'Adam i amb un acte dolorós, les dones van ser castigades a parir amb dolor.

L'actitud de l'home davant el dolor, ja sigui per malaltia, accidental o provocat, i, naturalment, la seva interpretació, han variat amb el pas del temps. Hem de recordar i tenir clar que el mitjans dels quals va disposar l'home primitiu per lluitar contra ell van ser els mateixos pràcticament fins ben entrat el segle XIX.

D'altra banda, la interpretació del dolor que feia aquell home del començament de l'era cristiana i sobretot el de l'edat mitjana va estar molt influïda pel pensament místic i religiós, que l'entenia com una manera de purificació i redempció. No ha de passar de llarg aquesta relació, aquest misticisme, aquesta gran por. Tenim proves de científics i pensadors —ja dels segles XVIII i XIX—, com pot ser Nietzsche, que consideraven el dolor com un dels valors destinats a la conservació de l'espècie.

Estic quasi segur que aquest símptoma tan misteriós, i sobretot la lluita en contra seu, ha estat un dels principals motius gràcies al qual s'han aconseguit grans millores en les ciències de la salut.

Crec que és interessant conèixer un poc les distintes etapes de la història de la humanitat referides tant a la

concepció que s'ha tingut del dolor com als mitjans que hi ha hagut per combatre'l.

Tothom sap que s'han trobat restes prehistòriques, com ossos descalcificats, fracturats o afectats per tumors, cranis trepanats, així com pintures i escultures rupestres, que representen la mort, un part o altres sofriments. Són els primers testimonis del dolor, del mal i de la malaltia, que sempre ens han amenaçat.

És fàcil deduir que en aquestes societats primitives el mal que feia una ferida o un os romput de forma accidental era bo d'entendre, el motiu era molt clar. Distint era el produït per una malaltia pròpiament dita o «interna», això ja tenia un significat molt més obscur, més difícil de comprendre. Solia atribuir-se a «una posada de mal», un encís, una pèrdua de l'ànima, o bé a l'entrada dins el cos d'un esperit dolent. La gent acudia al bruixot, que actuava a la vegada de sacerdot, desencisador i vident. Supòs que el dolor s'aguantava així com es podia, ja que aquells remeis no crec que fossin gaire efectius. Recordem que a quasi totes les cultures primitives tenien —i, de fet, tenen— ritus que marquen el pas de la infància a l'edat adulta. En aquests ritus, el dolor constitueix un pilar molt important, i es considera la capacitat de suportar-lo com un signe de maduresa, coratge i disciplina. Fins i tot —ho reparin— encara ara és un signe força valorat que el feim sinònim de valentia. Quan ens referim a algú en particular i en deim que «aguanta molt» o que «es queixa poc», és senyal de suprema admiració.

Seria històricament injust que no valoràssim l'aportació de l'antic Egipte. En aquesta cultura, la medicina va ser una de les disciplines a la qual dedicaren més esforços, fins al punt que desenvoluparen un dels primers sistemes sanitaris jerarquitcats del qual es tenen notícies. Foren capaços d'agrupar-se en distintes escoles i especialitzacions. Les seves descripcions, entre d'altres, les trau-

matològiques, són magistrals. S'ha de dir també que, per ells, el cor era l'òrgan central del sistema vascular i s'hi trobava el pensament, la voluntat i els afectes. Consideraven que el mal era provocat per l'entrada dels esperits de la mort dedins de l'individu, que només podien ser expulsats mitjançant el vòmit, l'orina, la tossina o la suor. D'ençà de la setena dinastia, els egipcis foren considerats uns pioners de la patogènesi, ja que s'adonaren que quan es buidaven bosses de pus o es treien mucositats o sang desapareixia el mal. Fou un avenç important en un món fosc que, curiosament, no va progressar. Crida l'atenció que malauradament es cregués que uns fets tan lògics, que uns actes dels quals es veien resultats tan immediats, no servissin per a res.

En el segle VII abans de Crist sorgeix a l'antiga Grècia la Filosofia, i per primera vegada se cerca el principi de les coses fora del mite, la religió o la tradició. Així i tot, savis i estudiosos com Pitàgores (el mateix del teorema) van considerar que el doior i el sofriment eren necessaris per al desenvolupament de l'autocontrol i la disciplina, imprescindibles per a una bona conducta basada en el coratge, la templança, la justícia i la saviesa.

Per aquest mateix temps, es comença a parlar de la teoria dels quatre elements constitutius del cosmos (aire, terra, aigua i foc), i a partir d'aquí es traslladen a la salut, suposant que es tracta d'un equilibri entre els quatre humors bàsics: sang, flema, bilis groga i bilis negra. I aquí apareix aquesta figura tan important en la història mèdica com és Hipòcrates de Cos. Per ell, la malaltia apareix, tal com diu en el seu tractat *Sobre les malalties IV*, quan hi ha un excés o una manca d'aquests elements.

La doctrina hipocràtica constitueix l'origen d'una primera concepció científica de la medicina que, alliberada definitivament de la religió i de la filosofia, queda establerta com un coneixement tècnic. És, en definitiva, el punt inicial de ruptura amb la medicina antiga.

Un contemporani de Jesucrist, Cels, a la seva obra, molt influïda pel *Corpus hipocraticum*, atorga una gran importància al dolor com a factor pronòstic. En el seu quart llibre (que tracta de malalties particulars), relaciona el dolor amb la inflamació i enuncia els quatre signes clàssics d'aquesta, és a dir, rubor, dolor, calor i tumor, signes que encara avui en dia són ben vigents i a més a més surten als exàmens.

Galè, una altra de les figures més rellevants de la medicina antiga, nasqué a Pèrgam, centre cultural grec, en una colònia romana de Turquia. Estudià, entre altres disciplines, medicina, i ho va fer en escoles de tendències distintes. Aquesta és una dada important, ja que li permeté assolir un bagatge que li va servir per poder contrastar distints coneixements i adquirir un caramull d'experiència, la qual li permetrà imposar criteris propis. La seva influència és tan important que el seu sistema filosòfic dominà el pensament mèdic des del segle II fins al segle XVII. Va negar l'existència de causes sobrenaturals, com les que es pensaven que eren d'origen diví, i va donar una gran importància al dolor. El definí com una sensació molesta que és captada per tots els sentits, però fonamentalment pel tacte. Va afirmar que la seva intensitat era inversament proporcional a la de la respiració, i que, encara que pugui abocar a l'extenuació física i moral, té la finalitat immediata d'advertir i de protegir. Aquests dos verbs son ben reals en el segle XXI : si el cos no ens avisa, no hi podrem posar remei i les conseqüències podran ser greus.

Ja som a l'edat mitjana, aquesta etapa tan llarga. De ben petit ja pensava que aquí la gent ho va passar molt malament. És el moment en què la institucionalització de l'Església va representar el fet fonamental que caracteritzarà l'evolució cultural i, evidentment, de la medicina del món occidental durant tota aquesta època, des de la caiguda de l'Imperi romà fins al Renaixement. Grans epidèmies

castiguen Europa, i els avenços mèdics són escassos, per no dir nuls. Sembla que es confiava més en la vida del més enllà que en la vida terrenal. En aquestes circumstàncies, la fe s'imposa sobre la raó en la pràctica de la medicina. Es considera que el dolor, ja sigui per malaltia o autoinfringit, agrada a Déu. Es interpretat com una imitació del sofriment de Crist a la creu i per tant una prova que s'ha de superar per aconseguir arribar a la vida eterna. També es jutja que plagues, mals i epidèmies són càstigs enviats a l'home per mor dels seus pecats. El dolor màxim imaginable per als doctors de l'església d'aquesta època es l'agonia que pateix l'ànima quan s'allunya de Déu. Es prosciu l'ús d'analgèsics durant períodes indefinits, ja que el dolor redimeix l'home. Es rebutja tot el que concerneix la narcosi o l'atordiment, que es compara a la bruixeria, l'heretgia i el satanisme. L'opi, com altres fàrmacs, esdevé una planta diabòlica que, baldament no faci mal al cos, sí que produeix una víctima, l'ànima, que es torna desafiant davant la majestat divina.

Va ser ja en el segle XI quan els metges i apotecaris començaren a parlar tímidament de l'opi. És en el segle XII quan Nicolau de Salern s'atreveix a publicar la utilitat de «l'esponja soporífera» com a recurs per calmar el dolor: *posau parts iguals d'opi, jusquiam i mandràgora capolats, llavors mesclau-los amb aigua, i aconsella després, quan vulgueu serrar a un home, amarau un pedaç amb això i posau-li damunt el nas una bona estona.*

Segle XIII, ens traslladam a una Miramar evocativa i bella. Ramon Llull, no el podem passar per alt de cap manera. Un personatge polifacètic, escriptor, filòsof, teòleg i mestre en ciències mèdiques. A la tesis doctoral del Dr Josep Mª Sevilla titulada *L'ars compendiosa de la medicina* queda perfectament reflexat que era un fabulós torrent de sabers. Fou, a més a més uns dels primers que varen publicar en llengua catalana... tot un orgull per als mallorquins.

Peguem ara un «petit bot» de dos segles, és el Renaixement, segle xv. Una edat mitjana agonitzant que arriba al punt mes àlgid. Les guerres, els problemes interns de l'església, la pèrdua del poder feudal, el pas de la ciència a mans del seglars i la invenció de la impremta, determinaren l'aparició i el desenvolupament d'una corrent dominada per l'esperit inquisitiu i crític, per el pensament racional i per l'ideal del retorn a les fonts clàssiques. Aquesta època daurada i ensenyorida per l'amor al luxe, la cultura i l'art, es veurà emmascarada a la segona meitat del segle xvi per les guerres religioses, la fam, la pobresa i les epidèmies de pesta que destrossaran Europa.

És clar que, lliure de qualsevol interpretació religiosa i enfocant el dolor i la malaltia com una experiència estrictament humana, persisteix en aquest Renaixement el concepte de que el sofriment i el patiment agraden a Déu. En la primera meitat del segle xvi, el màxim exponent és sant Ignasi de Loiola, per a qui el dolor no és tan sols agradable, sinó desitjable. Es el que permet un acostament a Déu.

En aquets períodes anteriors, Renaixement i edat mitjana, no hi ha gairebé avenços en el tractament del dolor. Vull destacar Paracels, que preconitza l'ús de l'opi i altres herbes per ajudar a la gent. Fa curiosament una descripció de l'èter com a substància nova i útil per llevar el mal, diu que *és una substància que elimina qualsevol sofriment i alleugereix del tot el dolor*. Es un descobriment que no va tenir cap repercussió fins al segle xix.

Ja en el barroc, i concretament l'any 1625, Galileu postula el mètode científic que suposarà el gran avenç cap a la medicina moderna, és l'observació dels fenòmens naturals, que permet la creació d'una hipòtesi científica que ha de ser verificada experimentalment. És un fet molt important, però faltaven anys i més anys perquè arrelàs. Sense anar més lluny, a Mallorca, durant la Inquisició, al

mateix segle XVII, es recullen casos de bruixeria i altres remeis per al mal. Francesc Riera ho publica al seu llibre *Remeis amatoris, pactes amb el dimoni, encanteris, per saber de persones absents, cercadors de tresors, remeis per a la salut*. Entre altres relats, hi ha el d'un tal Vallejo, natural d'Egea de los Caballeros i resident a Alaró, que feia de saludador, menyspreava els cirurgians i duia una creu d'argent penjada al coll. El va enviar a demanar un home d'Inca que tenia una ferida en un genoll que no curava de cap manera, i ell el va tractar fregant-li davall la cama amb un brot de pi i posant-li damunt la lletja llaga la freixura d'un moix escorxat.

Es ja a l'any 1800, quan Davy publica les propietats anestèsiques de *l'aire nitrós desflogisticat*, del qual diu: *pareix capaç de destruir el mal físic i probablement pot ser usat amb avantatges durant intervencions quirúrgiques en les quals no hi hagi massa pèrdua de sang*. Malgrat tot, no es va emprar clínicament fins a mitjan segle.

I ens hauria anat bé, als felanitxers, poder disposar d'alguna mesura pal·liativa per al mal i l'horror d'aquell diumenge del Ram de 1844, quan a la processó dels dotze sermons s'esbaldregà la timba del carrer Major. Va ser a la quarta estació. La de l'encontre de Jesús amb sa Mare. Més de 400 morts, quasi 200 ferits. No puc imaginar el desastre, ni puc saber com s'arreglaren. Un fet feixuc; el seu record perdurarà sempre.

Just un parell de mesos més endavant, Wells, un dentista jove de Hartford, posarà una fita molt important en la història de l'anestèsia. Feia fred i era un dia de desembre del mateix 1844, es celebrava una festa, i la gent per divertir-se inhalava aquell gas «hilarant» (òxid nitrós), allò els feia riure molt, era una bulla. Wells es va fixar que un dels participants pegà un esclat i es va fer molt de mal a una cama. Com si res, va continuar rient i rient sota els

efectes de la droga gasificada. Uns dies després, el dentista —coratjat ell, i sobretot convençut— es va fer arrabassar un queixal havent xuclant aquest gas, i... un miracle, no va sentir gens de mal. Això li va donar peu a continuar fent demostracions. No totes anaren bé —no tot va bé sempre—, hi hagué fracassos a balquena. Tants i tants que aquell pioner va acabar empresonat a Nova York. Va esser el principi d'una processó de la que ni tan sols ha arribat la música.

És un fet evident que els dentistes sempre han estat preocupats pel mal que poden provocar. Em va contar el pare Llabrés, el que després publicaria el llibre *Els nostres arts i oficis d'antany*, que a principi del segle XX, a la plaça Major de Palma, els diumenges hi anava, a fer-hi feina, un dentista, no duia anestesista però sí violinista, i fins i tot a vegades una orquestra. En el moment d'arrabassar, els músics tocaven fort per ofegar els gemecs de la víctima. Així fugien molts menys clients. A la vida hi ha una bona part d'enginy.

Tornant al gran invent de l'anestèsia, la primera demostració emprant aquests «nous gasos» es va fer a l'Hospital General de Massachusetts el dia 16 d'Octubre de 1846 a les 10 del matí. Un altre dentista de nom Morton i deixeble de Wells va aplicar la nova tècnica a un jove de 17 anys al que se li va extirpar una tumoració al coll. Un èxit. Un èxit sense mal. Aquest acte es pot considerar, i de fet es considera, la primera anestèsia general en la història. Per mala sort no es disposa de fotografies d'aquest dia perquè el fotògraf es va acubar.

Ja ben entrada la segona meitat del segle XIX, es produeixen grans descobriments farmacològics. Es l'aflo-rament definitiu de la morfina i de la cocaïna a tot el món. En aquests temps també s'inventa la xeringa, que ara sembla una banalitat, però, si hi pensam un poc, ens adonarem de la gran ajuda que va representar.

La morfina es va popularitzar molt, era barata i de lliure circulació. No se'n coneixien els efectes adversos i, baldament alleugeris molta gent del dolor, també s'induíren —ja aleshores— moltes dependències. Els humans necessitam controlar quasi sempre.

A partir de les fulles de la coca, l'any 1859 es va aïllar l'alcaloide que es va anomenar *cocaïna*. També va tenir una gran difusió, tant és així que personatges rellevants d'aquella societat, com fou Freud, en foren grans consumidors. Era tanta la divulgació i la propagació, que als Estats Units, l'any 1909, hi havia 69 begudes que la incloïen en la seva fórmula, entre les quals la famosa Coca-Cola, en què més tard es va substituir per la cafeïna.

Aquí, ja volàvem molt aviat, els avenços respecte a temps anteriors, van ser galopants, el poder saber les causes que provoquen les malalties i, per tant, el dolor, fou clau per poder tractar els processos desde la propia rel. Un camí de roses?, de cap manera. Cert que ja s'havia progressat molt, però quedava, quedava temps, moltes de cures amb herbes, escassos medicaments i cirurgies tenebroses. Avui, a la fi, hem arribat on som i a l'estat de benestar del qual disposem.

Pensant amb això, un dia em vaig atrevir a demanar al professor Grimalt si la sort la teníem o la dúiem. Em va contestar molt raonadament que era el mateix. A mi m'agrada més dur-la, i, si és possible, damunt, en aquest cas crec que més aviat l'hem duita. L'hem duita, entre altres coses, perquè no ens han fet forats al crani amb un trepant de viu en viu, ni ens han hagut de treure el dimoni de dins el ventre, ni ens han fregat les ferides amb una branqueta de pi. Les orquestres i els violins han sobrat per a una simple arrabassada de queixal. Per tot això i per molt més.

Han estat molts de dies de feina, han estat moltes hores de patiment. D'alguns més, d'altres no tant, tothom

hi ha posat la seva part. I això encara perdura, em creguin. S'ha aconseguit quasi quasi el que es volia: un control molt important del mal i del patiment físic i, si m'apuren, psíquic, però no total, no ho oblidin. Per molts de coneixements que es tinguin actualment, només en controlam una part, un tros. La resta és molt més complicada. No la sé explicar.

L'home aconsegueix gairebé sempre el que vol, si no tot, si en bona part. Per mostra, el que acabam d'exposar. Els límits de la intel·ligència pareix que tendeixen a l'infinit. Hem vist com s'ha arribat fins i tot a desafiar el dolor.

Ara imaginin que forces paregudes, que esforços similars, es dediquin, no a combatre el dolor, sinó tot al contrari, a fer el mal. Escarrufa, fa pell de gallina. Quan apareix l'esperit destructiu, quan recordam aquella sentència de Plaute: *homo homini lupus*, és a dir, l'home és un llop per a l'home, tot es transforma, ja res no és igual, ja tot és més terrible. Vivim en un món d'odis, d'intoleràncies, d'indecències, d'impaciències, d'estats bèl·lics i de moltes altres cosses i paraulotes que diria i no puc dir. És mal de dur. Si no hi posam remei, ens n'anirem a fons. Segur. Ben segur.

Hem d'acceptar que aquesta és una etapa de globalització. Som molts i, si volem continuar endavant, no quedarà més remei que entendre'ns entre tots. És l'única manera. Crec que almanco ho hem de provar. Per poder aconseguir això, es necessita *el coneixement, el seny*, com dirien a altres llocs de parla catalana.

La veritat és que no som un vell, però tampoc un nin. Ja són anys d'anar «per vila» i pel món. He sentit qualificar, desqualificar, catalogar i descatalogar persones. Sempre m'ha agradat veure, sentir i donar ditades de mel. M'encanten —els ho assegur— el adjectius *bona persona, bon al·lot, brillant, intel·ligent, feiner, llest* i molts d'altres,

però de tota la vida n'hi ha un que m'ha captivat. Quan ja de petit vaig sentir a dir, i sobretot si jo mateix ho he pogut refermar, la frase-sentència *té coneixement*, m'he tret el capell. És una frase petita i curta. Són simplement dues paraules. Dues paraules amb una força i un significat que no puc descriure, però clares, transparents, explícites, precises i senzilles de sobres. Són quasi fabuloses. Crec que una persona no pot aspirar a més. Si realment té aquest coneixement, vol dir que es troba a dalt de tot, és un elegit. Pocs hi poden arribar.

Esperem que aquest coneixement imperi i sigui el tutor implacable d'un món ara per ara desbaratat. No dubtin que la pau, la tolerància, la paciència i l'estimació —objectius finals—, seran molt més bones d'aconseguir.

Eestic convençut que entre tots podem —i farem— molt per a millorar.

Confreres, felanitxers i, sobretot, benvolguts «pacients», moltíssimes de gràcies.

Agraïments molt especials a:

Josep Mª Magrinyà Bosch

Antoni Roig Barceló

FONTS CONSULTADES

Cortés J, Franco A.. Historia de la analgesia. Jano 1995; 48:3744.

Escohotado A. Historia general de las drogas. Alianza Editorial. Madrid 1992.

Fernández-Torres B., Márquez C., de las Mulas M.. Dolor y enfermedad: Evolución histórica I. Rev. Soc. Esp. Dolor 6: 281-291, 1999.

Franco A.. El dolor en la historia. Rev. Soc. Esp. Dolor, 6: 261-262, 1999.

Frescaroli A. Historia de la tortura a través de los siglos. Editorial De Vecchi, S.A. Barcelona 1972.

Galbis-Carvajal J. M. Anotaciones históricas sobre el tratamiento de las heridas torácicas. Un lento y sangriento aprendizaje de la humanidad. Jano 2009; 1.1727.

Gomis A. Las civilizaciones fluviales. Egipto y Mesopotamia. Historia de la ciencia y de la técnica. Akal, Madrid 1992.

Granjel L.. La medicina española del siglo XVII. Ediciones Universidad de Salamanca 1978.

Hipócrates. Aforismos. Tratados hipocráticos. Traducción: María del Aguila Hermosin. Alianza Editorial, Madrid 1996.

Llabrés J.. Vallespir J. Els nostres arts i oficis d'antany. Tom VII. Ciutat de Mallorca 1986.

Perez-Cajaraville J, Abejón D, Ortiz J.R. y Perez J.R.. El dolor y su tratamiento a través de la historia. Rev. Soc. Esp. Dolor 12: 373-384, 2005.

Riera i Monserrat F. Remeis amatoris, pactes amb el Dimoni, encanteris, per a saber de persones absents, cercadors

de tresors, remeis per a la salut. Bruixes i bruixots davant l'inquisició de Mallorca en el segle XVII. Pequeña Biblioteca Calamvus Scriptorivs. Barcelona-Palma de Mallorca 1979.

Russell B. Autobiografía. Edhasa, Barcelona 1990.

Sauerbruch F., Wenke H.. El dolor. Su naturaleza y significación. Ediciones Zeus. Barcelona 1962.

Sevilla J. M. L'Ars compendiosa de la medicina. Tesi doctoral. Borrás Edicions. Barcelona 1987.

Tejerina J. M. Historia de la Medicina en Mallorca. Palma de Mallorca 1981.

Xamena P. Historia de Felanitx. Volum II. Palma de Mallorca 1975.

